

De kleine kleiburen van Jesus – Provençaalse traditie

Er bestaat in Frankrijk een zeer geliefde Provençaalse traditie die in de kerstperiode ieders hart verwarmt. Lees hier het verhaal over tien centimeter lange wondermensjes.

Elke Fransman, elke Française heeft ze al vanaf de kinderjaren lief, als dierbare – hoewel wat verre – familieleden. Het overgrote deel van het jaar liggen ze verstopt op een veilige plek, tot enkele dagen vóór Kerstmis. Dan, wanneer 's avonds de kinderen slapen, of juist met hen samen, pakt men ze uit hun gecapitonneerde doosjes en legt men ze met grote zorg op een versierde tafel. Vaak worden er huisjes voor hen gemaakt, op zijn minst een herdersstal of een grot, maar in sommige huishoudens wel een heel dorp met heuse huizen, winkels, bomen, de 'Mairie' en uiteraard de kerk.

Gedurende die allerfeestelijkste dagen van het jaar – en soms wekenlang – staan ze vroom rond het Heilige Gezin: Maria, Jozef, de ezel en de os, in eerste instantie vol hoop over de komst van het

Kindeke, en daarna vol blijdschap die komst vierend. De grootse aankomst van de drie Heiligen, op zes januari, markeert het eind van de kersttijd, en voor alle figuurtjes de terugkeer naar de zomerslaap. Het zijn de kleine kleiburen van Jezus, de 'kleine heiligen' ofwel de *santons*.

Van de kerk naar de stal

Al vanaf de twaalfde eeuw zijn er in Italiaanse kerken standbeelden van het Heilige Gezin. Tijdens de Renaissance worden ze mooier, groter (tot een meter hoog) en rijker aangekleed. Voor de rijken, van de bourgeoisie tot de adel, horen zulke beelden vanzelfsprekend in de privé kapel. Nice, mooie stad in de Franse Méditerranée, is dan Italiaans, en daardoor doet dit gebruik rond 1650 zijn intrede in de Provence. De plaatselijke kunstenaars ontwikkelen snel nieuwe vormen, en hun beelden van hout, steen en keramiek worden beroemd.

Wat de grote mensen hebben willen de kinderen ook, en daarom verschijnen er kleinere beelden van hout of gips, die eerst in kerkjes tentoon worden gesteld en later in een kerststal – *la crèche* – waarin

volgens de overlevering Jezus wordt geboren. Vanzelfsprekend zijn er herders bij en engelen, en al snel loopt ook het gewone volk uit:

de bakker, de apotheker, de bedelaar; al die bewoners van Bethlehem-in-de-Provence. De *santons* zijn niet uitsluitend meer 'kleine heiligen', en hun bezitters niet langer alleen de welgestelden, want nu die kinderbeeldjes niet zo veel kosten kunnen ook de minder rijken in de samenleving zich een eigen kerststal veroorloven.

Het grote moment voor de *crèche provençale* breekt aan met de Franse Revolutie van 1789. De kerken zijn dan door de *sans-culottes* gesloten, en de mis is verboden. Er blijft de gelovige Provençaux niets anders over dan met burens en gezin de geboorte van Christus te vieren rond de eigen kerststal.

Kinderherinneringen

Vandaag de dag zijn er in de Provence tal van musea, beurzen, markten¹ en theaterstukken rond de *santons*. Sommige *santons* zijn zo klein dat hun hele dorp inde dop van een walnoot past; andere zijn zo groot dat zij zich thuis zouden voelen in het *Musée Grévin*².

Maar hier zal ik alleen vertellen over mijn eigen *santons*: de *santons* die ik sinds mijn vroege kinderjaren ken, kleifiguurtjes van tien tot vijftien centimeter hoog, door mijn vader geboetseerd en met de hand beschilderd. Zij hebben mijn eerste kerstfeesten betoverd, en tot op de dag van vandaag krijgen mijn broer en ik ieder jaar nog, bij het kerstdiner, vier of vijf nieuwe scheppingen van mijn vader. Mijn dorpje telt nu zo'n 150 zielen. En zelf ben ik al een paar jaar geleden – tijdens de gezamenlijke sneeuwvakanties – begonnen om met mijn vader mee te boetseren.

Drie dagen

Zulke beeldjes op de wereld brengen duurt ongeveer drie dagen, hoewel het boetseren zelf maar twee, misschien drie uur in beslag neemt. Het zijn weliswaar niet de officiële zeven dagen die God nodig had om de wereld te scheppen, maar het almachtige gevoel is, geloof ik, hetzelfde. Alles begint met een idee, een vlaag van inspiratie: ja, die persoon mis ik in ons kleiwereldje. En dan: klont klei in handen nemen en die intuïtief modelleren tot de vorm klopt; daarna wat wegsnijden hier, wat bijbrengen daar, met een vinger of een stokje ... Je voelt je een beetje de Schepper op aarde, vooral omdat wij amateurs – waar de professionele *santonniers* met houten mallen werken om aan de productie-eisen te voldoen – keer op keer een volkomen nieuw wezen ter wereld brengen, wiens pose, gelaatsuitdrukking en kleding uniek zijn en dat ook altijd zullen blijven. Er is waarlijk iemand geboren.

Met die eerste vormgeving is het werk nog niet klaar. Na ongeveer een dag is de klei droog genoeg om er met een puntig mesje de fijne details in aan te brengen, en weer een dag later droog genoeg om te kleuren met gouache, en dan, als laatste, het beeldje onder de voet te signeren. Niet bakken, alleen laten drogen. Daarom blijven de zelfgemaakte *santons* zo breekbaar. Maar op dat moment denkt de 'kunstenaar' niet aan mogelijke valpartijen, hij is aan het genieten. Want het is een groot genoegen de *santon* te bekijken – en te laten bekijken, trouwens – en zich voor te stellen

welke plaats hij of zij zal innemen in het dorp, welke plaats de hare of zijne zal zijn in ... het verhaal.

De Pastorale

De levensadem van het *santons*-wereldje schuilt in hun traditioneel verhaal: *La Pastorale*. Het gaat over de geboortenacht van Jezus.

Iedereen die het Nieuwe Testament gelezen heeft, weet hoe Jozef

met zijn hoogzwangere vrouw Maria, nadat zij door Jan en alleman waren weggestuurd, iets vóór twaalven belandden in een armetierig stalletje, met daarin een os en een ezel. Daar bevalt Maria van Jezus. De *Pastorale*, verteld door Boufareou, het opperhoofd der engelen met zijn rode wangen en stalen longen, laat ons ontdekken hoe de gewone mensen die bijzondere nacht beleefd hebben. Het

is het verhaal van de kleine wonderen die de jonge Vader God die nacht, uit pure vreugde, voor Jan-met-de-pet verricht.

Dit verhaal gaat dus niet over de grote wonderen die door de Kerk luid verkondigd worden. Het spreekt vanzelf dat er in de Bijbel met geen woord wordt gerept over de *Pastorale*. Maar op de kaal gedraaide elpee uit 1957 wist Boufareou, met zijn karakteristieke Marseillaanse tongval³, me keer op keer te boeien. En dat deed de Bijbel niet.

Ik zat bij de grammofoon en luisterde met religieuze concentratie naar de verhalen over hoe de os en de ezel met hun

warme adem het kindje Jezus van de vriesdood redden. En hoe de molenaar, de grootste luilak van heel Bethlehem, om middernacht *vol werklust* wakker wordt en de hele nacht velden en bossen doorkruist met drie grote zakken verse bloem – één op het hoofd en twee onder de armen – om het Kindeke zijn eerste pap te bezorgen. En hoe de dorpsgek de schoonheid van het leven laat zien aan de blinde. En hoe de gendarme, die na twintig jaar jacht op een zigeuner, een kippendief, hem eindelijk op heterdaad betrapt, maar hem dan toch laat gaan. Die zigeuner is nota bene de reden waarom u tot op de dag van vandaag kalkoen eet met kerst ...

Onze kleine alledaagse wonderen

Van die wondertjes zijn er te veel om ze hier allemaal neer te schrijven, dus vertel ik ze tijdens avondvullende presentaties, ieder jaar in december, voor francofielen. En bij deze nodig ik ook u graag uit⁴ om de enige kerststal ter wereld te komen bekijken waar Sinterklaas, de cliniclown en de haringeter ook hun plaats hebben. Want wonderen zijn in alle hoeken en in ieders leven te vinden, onafhankelijk van geloofsovertuiging. En ieder van ons zal zich,

terugkijkend op zijn of haar leven, zeker een paar situaties herinneren waarop het enige passende commentaar is: 'Het is een wonder.' Wanneer u de volgende keer aan de kersttafel zit, vertel dan

uw buurman een van de wonderen van uw leven. En misschien creëert u zo een nieuw wonder.

Met dank aan mijn vader Gilbert Lelarge

Voetnoten:

1. De bekendste musea en markten zijn in december in Marseille te vinden en in de zomer in Aubagne (de geboortestad van Marcel Pagnol).
2. Museum in Parijs waar vele beroemdheden staan in de vorm van levensgrote wassen beelden; Madame Tussaud is een soortgelijk museum.
3. Marseille is de hoofdstad van de Provence en de grootste haven van dat gebied; de bewoners ervan staan bekend om hun zuidelijke accent, hun praatgenot en hun neiging tot overdrijven.

œ

Elk jaar in december geef ik presentaties van de Pastorale, met mijn hele santons-dorp. Wilt u een presentatie bijwonen, schrijf me via contact@talenvoortalent.nl